14. Уряд дав старт реформі лісової галузі. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-davstart-reformi-lisovoi-haluzi
15. Економічна оцінка екосистемних послуг лісів України: Наукове видання. В. П. Ткач, Н. Ю. Висоцька, А. С. Торосов та ін. Харків: УкрНДІЛГА, 2023. 28 с.
16. Мішенін Є. В., Ярова І. Є., Мішеніна Г. А., Дутченко О. М. Глобальне лісове господарство: міжнародні та національні стратегічні орієнтири сталого просторового розвитку. *Збалансоване природокористування*. № 1. 2021, С.42-51.

УДК 630*231

ВІДТВОРЕННЯ КОРІННИХ НАСАДЖЕНЬ У ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ «МЕДОБОРИ»

Бачинська У. О.

Природний заповідник «Медобори», смт. Гримайлів
E-mail: ulianabachynska@gmail.com

Тривалий антропогенний вплив на ліси природного заповідника «Медобори», інтенсивна попередня лісогосподарська діяльність призвели до ослаблення ценотичних позицій дуба звичайного й бука лісового та до заміни корінних дібровних типів деревостану похідними дегресивними модифікаціями з нижчим, ніж у корінних лісостанів, середовище-стабілізуючим ефектом. Найменшу цінність похідні деревостани мають також щодо збереження генофонду й біорізноманіття подільських дібров. З метою виведення головних лісоутворюючих порід у перший ярус та формування складної багатоярусної структури насаджень, які б відповідали едафо-кліматичним умовам території, доцільно з допомогою природоохоронних реконструктивно-відновлювальних заходів сприяти процесу відтворення деревостанів за типом корінних. Водночас необхідно застосовувати заходи з попередження небажаних змін порід – на певній стадії деградації деревостану вони можуть виявитися незворотними [1, 8]. Проведення заповідно-режимних заходів суворо регламентується ст. 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд» та визначається Проєктом організації території.

Досліди з визначення впливу інтенсивності рубок догляду на хід росту культур проводилися на постійній пробній площі, закладеній для вивчення впливу інтенсивності рубок догляду на хід росту культур Краснянського природоохоронного науково-дослідного відділення кв. 62 в. 15, 16, 17, 18 природного заповідника «Медобори» [8]. Рельєф місцевості, де закладена пробна площа – хвилястий, ґрунт – сірий лісовий суглинковий на лесовидних суглинках і глинах, тип умов місцезростання – d_2, тип лісу – свіжа грабова діброва. Пробна площа закладена в культурах дуба звичайного, 1990 року, створених на вирубці 1988 року, підготовка ґрунту тракторною фрезою. Попереднє насадження 9Гз1Бп+Клг, повнотою 0,7 віком 70 р. Схема посадки 6х0,7 м. Склад 8Дз2Бкл. Дуб звичайний – дворічні саджанці, вирощені в розсаднику, бук лісовий 2-3 річні саджанці з-під намету лісу. Приживлюваність 94%. Пробна площа складається з чотирьох секції по 1 га. Через особливість розміщення пробних площ, на першій і другій секціях при закладанні пробної було обліковано дещо меншу кількість дерев – 833 екз, та 800 екз проти 1322 екз та 1363 екз. на третій і четвертій. Починаючи з моменту створення в дослідних культурах ведуться періодичні спостереження і обміри, результати яких приведені у Літописах природи[2, 3, 4, 5, 6, 7].

На кожній секції проводилися доглядові рубання з різною інтенсивністю. У 1997 році у віці культур 8 років проведено освітлення, із видаленням із міжряддя підросту супутніх порід з інтенсивністю на першій секції 26%, на третій – 37%, на четвертій – 22%, при цьому дуб у рядах не проріджували. У 2002 році у віці культур 13 років –прочищення, у 2012 році (вік культур 23 роки) – реконструктивне рубання методом проріджування з інтенсивністю на першій секції – 35%, на третій – 55%, на четвертій – 45%, відповідно, при цьому вибиралися переважно супутні породи, а з рядів дуба лише сухостійні і ослаблені дерева. Секція 2 контрольна, на яку, після посадки культур, втручання не було. На секціях пробної площі проведено суцільний перелік лісових культур і природного поновлення, визначені таксаційні показники насадження до проведення догляду та після нього. Ступінь зріджування визначався відношенням кількості дерев, що залишилися після рубання до початкової. Більше втручання в

деревостан на пробній площі не було.

До тринадцятирічного віку середня висота дуба звичайного на всіх чотирьох секціях майже не відрізняється. Починаючи з вимірювань 2010 року (вік насадження 21 рік) найбільші значення середньої висоти спостерігаються на третій секції (55%), середнього діаметра – на четвертій (45%), а найменші на контрольній другій секції.

Найбільша кількість дерев дуба звичайного у 2025 році обліковувалася на третій секції. Найменша – на другій (контрольна). Дуб тут зберігся лише вздовж межі пробної, де освітленість дещо краща ніж в середині ділянки, відпало 94% дуба від посадженої кількості, на першій, третій та четвертій секціях, відповідно, 61%, 66% та 72%.

У 2025 році у віці 36 років запас деревини на першій секції 219 м^3/га, з них дуба – 88 м^3/га, на третій – 238 м^3/га, з них дуба – 144 м^3/га, на четвертій – 214 м^3/га, з них дуба – 133 м^3/га. На другій секції (контроль) дуб зберігся біля просіки, де краще освітлюється, має запас 4 м^3/га; загальна продуктивність насадження формується грабом, березою, осикою, вербою і становить 299 м^3/га; на ділянці 56 м^3/га грабового, березового, вербового сухостою. Середня висота основної лісотвірної породи дуба звичайного найвища на секції 3– 21,3 м, а найменша – на секції 2 (контроль) 16,1 м. На першій (35%) та четвертій (45%) секціях середня висота становить 18,5 м та 19,4 м відповідно. Середній діаметр дуба звичайного найменший на контрольній другій секції – 14,2 см, найбільший – на четвертій секції 21,3 см, на першій і третій секціях відповідно 19,1 см та 19,5 см. Середні діаметри на кожній секції за крайні п'ять років зросли від 13,1-16,0 см до 14,2-21,3 см, висоти – від 15,3-17,0 м до 16,1-21,4 м.

Для Заповідника важливим є питанням про форму і масштаби втручання в природний хід сукцесій лісового ценозу з метою сприяння відновленню, в першу чергу, дуба та гальмування негативного впливу супутників. В умовах заповідності втручання в хід природних процесів допустиме лише в тому разі, якщо існує загроза для досягнення кінцевої мети – відтворення корінного деревостану. Проведені дослідження підтверджують, що в умовах природного заповідника «Медобори» активні природоохоронні

заходи на ранніх етапах розвитку культур є необхідними для збереження дуба звичайного. Без регуляторного втручання природна сукцесія веде до зміни корінних порід похідними, що знижує екологічну цінність лісу. Найбільш ефективним виявилося інтенсивне проріджування (45–55%), яке забезпечило виведення дуба у перший ярус та формування стійкого деревостану. Втручання в природні процеси в умовах заповідності є виправданим, оскільки воно запобігає незворотній деградації екосистем та сприяє відновленню корінних фітоценозів.

Список літератури

1. Бондаренко В. Д., Криницький Г. Т., Крамарець В. О. та ін. Стратегія і тактика природоохоронної діяльності лісового заповідника (на прикладі природного заповідника «Медобори») Львів, СПОЛОМ, 2006. 408 с.
2. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 1996. Книга 1.Том 1. С.40-43.
3. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 2006. Книга 13. С.84-90, 288-301.
4. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 2011. Книга 18. С.80-87, 293-311.
5. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 2016. Книга 23. С.124-147, 421-441.
6. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 2021. Книга 28. С.141-170, 528-547.
7. Літопис природи. Природний заповідник «Медобори». Гримайлів, 2026. Книга 33. С.155-233, 678-687.
8. СОУ 02.02-37-476: 2006. Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання. Київ : Мінагрополітики України, 2006. 32 с.
9. Швиденко А. Й., Остапенко Б. Ф. Лісознавство: підручник. Чернівці: Зелена Буковина, 2001. 358 с.